

Prof. Ivars Kalviņš

Uzruna Latvijas Zinātņu akadēmijas pavasara pilnsapulcē

2025. gada 3. aprīlī

*Ļoti cienījamā izglītības un zinātnes ministre Dace Melbārdes kundze,
dārgie Latvijas Zinātņu akadēmijas saimes locekļi, sapulces viesi,
dāmas un kungi!*

Atļaujiet man sveikt jūs 2025. gada Latvijas Zinātņu akadēmijas pavasara pilnsapulcē!

Tradicionāli mēs šo sapulci iesākam ar to, ka godinām tos LZA locekļus, kuri atskaites periodā ir aizsaukti mūžībā. Ar skumjām ziņoju, ka esam zaudējuši 15 akadēmijas locekļus. Tie ir LZA īstenie locekļi: biologs Pēteris Cimdiņš, enerģētiķis Pēteris Šipkovs, filozofs Igors Šuvajevs, matemātiķis Aleksandrs Šostaks, LZA ārzemju locekļi: datorzinātnieks Andris Padeģis, fiziķis Juris Pēteris Svenne, ķīmiķis Arnis Kuksis, fiziķis Žaks Simons, LZA goda locekļi: rakstnieks Alberts Bels, kultūrvēsturnieks Vītolds Mašnovskis, dzejnieks un diplomāts Jānis Peters, filologs un bibliotēkzinātnieks Andris Vilks, vēsturnieks Paulis Lazda, kā arī LZA korespondētājlocekļi: inženierzinātnieks Jānis Auziņš un mežzinātnieks Pēteris Zālītis. Lūdzu godināt mūsu mūžībā aizsauktos kolēģus ar klusuma brīdi!

Ziņoju, ka šobrīd LZA saimi veido 424 īstenie, ārzemju, goda locekļi un korespondētājlocekļi. No tiem Latvijas zinātnes eliti Latvijas zinātņu akadēmijā pārstāv 291 zinātnieks (157 akadēmiķi un 134 korespondētājlocekļi), bet ārvalstu zinātniekus pārstāv 91 zinātnieks, kopā LZA ir 382 visaugstākās kvalifikācijas eksperti visdažādākās zinātņu jomās. Tas nozīmē, ka LZA ir pārresoru zinātniskā institūcija, kas apvieno zinātniekus ne tikai no visām Latvijas vadošajām zinātniskajām institūcijām, bet arī daudzus izcilus ārzemju zinātniekus.

Īpaši nozīmīgs LZA izaugsmei bija 2024. gads, kad bija sevišķi liela konkurence par godu tikt ievēlētiem par LZA locekļiem. Ar prieku varam secināt, ka mūsu saimi pērn ir papildinājuši pārsvarā gados jauni un izcili

zinātnieki. Par LZA akadēmiķiem tika ievēlēti 12 kolēģi, par korespondētājlocekļiem 5, bet par LZA ārzemju locekļiem 5 un par LZA goda locekli ievēlēts viens pretendents. Lielā konkurence par godu tikt ievēlētam LZA nozīmē, ka LZA autoritāte zinātniskajā sabiedrībā ir kļuvusi vēl lielāka un LZA veiktspējas kapacitāte ir būtiski pieaugusi, neraugoties uz to, ka valsts finansiālais atbalsts LZA pamatdarbības nodrošināšanai ir kritiski zems.

Tāpat informēju, ka Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) pilnsapulce ar 127 no 133 balsīm ir ievēlējusi mani LZA prezidenta amatā uz otru termiņu. Pateicos visiem LZA saimes locekļiem par atbalstu! Tā man ir motivācija strādāt, cik labi iespējams, lai LZA kļūtu par valsts izaugsmes vienu no pīlāriem.

Savā vēstulē Latvijas valsts vadītājiem, ko parakstīja lielākā daļa no LZA saimes locekļiem, mēs vēršām Saeimas, valdības un Valsts prezidenta uzmanību uz to, ka Latvijas valsts zaudē starpvalstu konkurencē par izaugsmi ekonomikā un sabiedrības labklājībā, bet it īpaši izglītībā, zinātnē un inovācijā lielā mērā tāpēc, ka ar tik zemu Latvijas budžeta atbalstu savai zinātņu akadēmijai mūsu zinātniekiem netiek dota iespēja ar savām zināšanām un kompetenci sniegt tādu atbalstu valdībai un Saeimai, kas nodrošinātu zināšanās un pierādījumos balstītu lēmumu un normatīvo aktu pieņemšanu. Tas, savukārt, noved pie tā, ka vairums, ja ne visi, pieņemtie likumi, tiek nemitīgi laboti, bet daudzas iecerētās reformas gala rezultātā cieš neveiksmi.

Atgādināšu, ka 2024. gadam LZA pamatdarbībai IZM piešķirtais budžets bija 286,7 tūkstoši eiro. Tāpēc LZA pamatdarbības nodrošināšanā iesaistītās LZA vadības komandas darbinieku vidējais atalgojums mēnesī 2024. gadā bija tikai 541 eiro pirms nodokļu nomaksas, bet finansiālais atbalsts plānoto pasākumu īstenošanai ne tuvu nenodrošināja iespējas tos pilnā mērā īstenot. Un tā tas turpinās jau 16. gadu, un tādējādi lielā mērā tiek paralizēta LZA potenciāla izmantošana, tai skaitā arī starptautiskajā zinātniskajā sadarbībā, kur tieši LZA ir uzticēts īstenot Latvijas pārstāvniecību starptautiskajās zinātnisko institūciju organizācijās. Īstenojot šo misiju, LZA ir noslēgusi līgumus 50 Eiropas Zinātņu akadēmiju apvienību ALLEA un ar citām ES zinātniskajām organizācijām, kā arī divpusēju līgumu ietvaros sadarbojas ar 35 valstu zinātņu akadēmijām. LZA pārstāvji finansiālo iespēju robežās darbojas arī šo institūciju pārvaldības institūcijās.

Tāpēc ir jāsaprot, ka, lai vadošo augstākās izglītības, zinātnes un inovāciju ekspertu pienesums Latvijas valstij būtu iespējami liels, ir jānodrošina vismaz iespēja mūsu zinātniekiem klātienē tikties un diskutēt ar saviem potenciālajiem partneriem nozīmīgākajos starptautiskajos forumos, veidojot sadarbības tīklus un konsorcijs ES zinātnisko projektu iegūšanai. To nevar izdarīt tiešsaistē, kontaktus un sadarbību neveido virtuāli!

Atgādināsim, ka LZA savā stratēģijā piedāvāja Latvijas valstij LZA īpašumā nodoto augstceltni izmantot kā vietu un platformu, uz kuras veidot Latvijas Silīcija ieleju. Šim nolūkam ar Krišjāņa Kariņa kunga valdības lēmumu tika paredzēts vienu miljonu eiro no Atjaunošanas un noturības mehānisma (ANM) līdzekļiem novirzīt LZA zinātniskās un tehnoloģiskās kapacitātes stiprināšanai.

Nemot to par pamatu, mēs plānojam izveidot LZA Inovatīvo produktu un tehnoloģiju sertifikācijas centru, kā arī sagatavot telpas, kurās Latvijas zinātniskās institūcijas un inovatīvie uzņēmēji, kā arī Ekonomikas ministrijas (EM) nozaru kompetences centri varētu izvietot savu inovācijai nepieciešamo infrastruktūru – konstruktoru birojus, smalkmehānikas un elektronikas iecirkņus, prototipēšanas, testēšanas un pilotlaboratorijas, tādējādi padarot šo infrastruktūru vienādi pieejamu kā publiskā, tā privātā sektora inovatoriem. Tādējādi LZA augstceltne būtu kļuvusi par mājvietu un vienojošo platformu zināšanu pārnesēi un inovācijas praktiskai īstenošanai.

Tomēr ar dziļu vilšanos pērn bijām spiesti konstatēt, ka, pretēji Ministru kabineta (MK) noteiktajam, EM ierēdņi ir izlēmuši ES apstiprinātajā ANM plānā paredzētos līdzekļus LZA kapacitātes nodrošināšanā tomēr neieguldīt, bet gan par šo finansējumu pasūtīt Latvijas Zinātņu akadēmijai ekspertīžu veikšanu un dokumentu izstrādi EM vajadzībām. Gala rezultātā tieši par šo pakalpojumu tika noslēgts līgums starp LZA un EM, kuru mēs pašlaik īstenojam.

Savukārt IZM iepriekšējā vadība panāca, ka MK šī gada februārī izlēma pētniecībai un inovācijai paredzētos 1.1.1.2. pasākuma “RIS3 pētniecības un inovācijas centri” līdzekļus 35 770 294 *euro* miljonu apmērā izmantot nevis koordinētai un visiem pieejamas pētniecības un inovācijas infrastruktūras izveidei, bet gan ierobežotā konkursā sadalīt to starp Latvijas vairāk nekā 12 augstskolām un valsts zinātniskajām institūcijām, no tiem pētniecības un inovāciju aprīkojuma iegādei novirzot 31 851 510 *euro*. LZA dalība šajā

ierobežotās atlasēs konkursā nav paredzēta. Tas nozīmē, ka LZA stratēģijā ietvertā vīzija par vienotas, publiskajam un privātajam sektoram vienādi pieejamas inovāciju ekosistēmas izveidi Latvijā tuvākajā nākotnē nebūs īstenojama.

Nav grūti paredzēt, ka šādas pieejas rezultātā Latvijas atpalcība no kaimiņvalstīm inovāciju jomā vēl vairāk padziļināsies, jo Lietuvā jau daudzus gadus darbojas četras, bet Igaunijā divas Silīcija ielejas, kamēr Latvijā joprojām nav nevienas. Jāsaprot, ka katra atsevišķa institūcija viena pati visu inovācijai nepieciešamo infrastruktūru lielākajā daļā gadījumu nespēs nedz izveidot, nedz iegādāto aparāturu pilnībā noslogot, it īpaši apstākļos, kad netiek novērsta līdzīgas aparātūras iegāde vairākās zinātniskās institūcijās. Tas nozīmē, ka inovatoriem visa nepieciešamā aparātūra izstrādei brīvi pieejama nebūs.

Savukārt akadēmijas saimei tagad savu attīstības stratēģiju būs jāpārstrādā. Tas būs viens no mūsu galvenajiem uzdevumiem tuvākajos mēnešos.

Šajos Latvijas valstij kritiskajos apstākļos LZA apzinās savu misiju augstākās izglītības, zinātnes un inovāciju attīstības veicināšanā un apliecina gatavību operatīvi mainīt darbības stratēģiju, elastīgi pielāgojot to mainīgajiem ekonomiskajiem un ģeopolitiskajiem apstākļiem.

Savas pamatdarbības jomā LZA aicina un ir gatava saņemt Izglītības un zinātnes ministrijas deleģējumu koordinēt sekojošas aktivitātes:

1. Domnīcas izveide un darbība Latvijas Nacionālās attīstības plānam un RIS3 stratēģijai atbilstošas Latvijas zinātnes politikas veidošanai un operatīvai Saeimas un valdības konsultēšanai, iesaistot vadošos zinātnes, inovatīvas uzņēmējdarbības un politikas veidotāju pārstāvjus. Viens no darbības virzieniem būtu dienaskārtības un lēmumu projektu sagatavošana Latvijas Inovācijas un stratēģijas padomes (LPISP) sanāksmēm, kas šobrīd notiek vairāk nekā reti.
2. Sadarbības platformas izveide ar Baltijas valstu zinātņu akadēmijām Baltijas Asamblejas ietvarā, lai harmonizētu rīcību nākamo plānošanas periodu P&A stratēģiju veidošanai un lobēšanai EK, kā arī veidotu sabiedrības izpratni par kolektīvās aizsardzības stiprināšanas nepieciešamību ES.

3. Valsts pētījumu un inovāciju programmu virzienu un vidēja termiņa stratēģijas izstrāde, kā platformu šim mērķim izmantojot t.s. “lieliskā piecinieka” (LZA, LTRK, LDDK, LPS, LBAS) ekspertīzi un globālajā konkurencē sevi apliecinājušu inovatīvo uzņēmumu pārstāvju konsultācijas.
4. Nozīmīgu valsts sociālās, ekonomiskās, digitālās un kultūras programmu uzdevumu un uz to pamata izstrādāto īstenošanas programmu ekspertīze, piemēram, enerģētiskā neatkarība, sabiedrības veselība, e-veselība un e-klase, Skola 2030 un skolu tīkls), analītiskais atbalsts to īstenošanas monitoringam.
5. Hibrīdkara apstākļos kontekstā ar Krievijas izvērsto hibrīdkaru pret Latviju, kas ir rezultējies centienos sašķelt Latvijas sabiedrību un noniecināt tās centienus attīstīt demokrātiju un sekmēt ekonomisko izaugsmi arvien nozīmīgāka loma ir tautas pašapziņai un vēlmei aizstāvēt savu valstisko neatkarību, kas neapšaubāmi ir balstīta nacionālajā kultūrā un valodā. LZA ir tā institūcija, kas ar savu intelektuālo potenciālu ir spējīga nodrošināt Latvijas tautas un valsts vēstures, kultūras un valodas izpēti un izkopšanu, gan risinot terminoloģijas jautājumus latviešu valodas attīstībai, gan izdodot zinātnisko žurnālu “Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis”, gan arī atbalstot un popularizējot pētījumus humanitāro un sociālo zinātņu jomā. LZA ir identificējusi kā savu prioritāti Latvijas tautas saliedēšanas un latviešu valodas nostiprināšanu, un mūsu uzdevums ir aktīvi iestāties pret mēģinājumiem sašaurināt latviešu valodas lietojumu zinātnē un jaunajās tehnoloģijās.
6. Līdzdalība zinātnes komunikācijas programmu izstrādē, sadarbībā ar valsts institūcijām un medijiem, konkrētu aktivitāšu, piemēram, Eiropas Zinātnieku nakts, īstenošanas koordinācija Latvijā, izglītības olimpiāžu, skolēnu zinātnisko darbu konkursu organizēšana un valsti pārstāvošo skolēnu sagatavošana starptautiskajiem pasākumiem.

Papildus tam LZA ir īpaši aktualizējusi nepieciešamību stiprināt Latvijas aizsardzības industriju un civilo aizsardzību, kā arī veikt pētījumus to atbalstam. Šim nolūkam LZA ir jāizmanto savs pārresoru zinātniskās institūcijas statuss, lai veidotu starpdisciplinārus pētnieciskos kolektīvus jaunu tehnoloģiju un produktu izstrādei. Mūsu mērķis būtu panākt, ka Latvija no militāro tehnoloģiju

un produktu importētājvalsts kļūst par to izstrādes, ražošanas un eksportētājvalsti un būtiski kāpina savas aizsardzības spējas.

Savukārt civilās aizsardzības jomā esam iniciējuši arī LZA augstceltnes pagrabstāva transformāciju par civilās aizsardzības vadības orgānu izvietojuma vietu un drošu patvertni, bet mūsu auditorijas izmantot kā civilās aizsardzības apmācības vietu.

Tomēr LZA darbības virsmērķis joprojām ir padarīt Latviju par valsti, kurā lēmumu pieņemšana jebkurā jomā būtu pierādījumos balstīta. Mēs vēlamies panākt, ka LZA patiešām ir iesaistīta Latvijas attīstības procesu prognozēšanā, dodot iespēju Latvijas zinātniekiem operatīvi iepazīstināt mūsu sabiedrību un valsts vadītājus ar zinātniskajām prognozēm par dažādu tautsaimniecisku, kultūras un sociālo norišu un projektu sagaidāmajiem rezultātiem, brīdinot arī par iespējamajām nevēlamajām sekām gadījumos, kad tiek veiktas nepārdomātas vai kļūdainas reformas un pieņemti voluntāri politiski lēmumi, kas nav zinātniskajā analīzē balstīti.

Turpmākajiem gadiem mēs redzam savu uzdevumu efektīvā sadarbībā ar valsts politisko un izpildvaru, lai vairotu valsts zinātnisko, ekonomisko un aizsardzības potenciālu un veidotu zināšanās balstītu konkurētspējīgu ekonomiku, un lūdzam MK un Saeimu nodrošināt tam nepieciešamo finansiālo atbalstu.

Protams, ka Latvijas Zinātņu akadēmijas darbība pirmām kārtām bija un būs vērsta uz zinātnes ekselences veicināšanu – kā fundamentālo, tā lietišķo pētījumu jomā, iestājoties gan par zināšanu radīšanu, gan arī par to iemiesošanu jaunās tehnoloģijās un inovācijās. Tādējādi tiek veicināta arī augstākās izglītības kvalitāte, kas nav iedomājama bez augsta līmeņa zinātnes un pētniecības.

Un tieši šajās jomās visas četras LZA nodaļas un Senāts arī pērn ir aktīvi darbojušies. Bet par to šodien ziņos LZA ģenerālsēkretāre Baiba Rivža, bet ar pilnu LZA darbības atspoguļojumu būs iespējams iepazīties LZA mājaslapā un laikrakstā “Zinātnes Vēstnesis”.

Noslēgumā es vēlos apsveikt visus laureātus, kuri šodien saņems balvas, un izteikt visdziļāko pateicību visai LZA vadības komandai, kas, neraugoties uz katastrofāli zemo atalgojumu, ir paveikusi patiešām lielu darbu Latvijas zinātnes un valsts labā!

Mūsu komandas vārdā lūdzu ikvienu LZA locekli sniegt priekšlikumus par to, kas būtu iekļaujams jaunajā LZA attīstības stratēģijā!

Aicinu IZM paplašināt sadarbību ar LZA, jo tikai kopā mēs esam tāds spēks, kas Latviju var lielu darīt!

Dievs, svētī Latviju!